

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ

1946

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ"

38 — ΤΣΩΡΤΣΙΑ — 38

ΑΘΗΝΑΙ

ΔΙΑ ΤΡΑΧΕΙΑΣ ΤΗΣ ΑΝΑΒΑΣΕΩΣ ΚΑΙ ΑΝΑΝΤΟΥΣ...

Τὸν Δημήτριο Καπετανάκη τὸν ἀκούσαμε οἱ φίλοι του γιὰ τελευταία φορά τὸν χειμῶνα τοῦ 1943, ὅταν μίλησε ἀπὸ τὸν ραδιοφωνικὸ σταθμὸ τοῦ Λονδίνου. Ὁ «Ἑλλην ποιητὴς καὶ φιλόσοφος», ὡς τὸν ἀνάγγειλε ὁ Ἄγγλος ἐκφωνητὴς, ἔστειλε τὸν χαιρετισμὸ τῆς Ἑλλάδας στοὺς Ἴνδους πατριῶτες, ποὺ τὴν ἐποχὴν ἐκείνη ἀντιμετώπιζαν πανίσχυρη ἀκόμη τὴν ἀπειλὴ τῆς Ἰαπωνικῆς εἰσβολῆς. Τὸν εἶχαμε ἀποχαιρετίσει τὸν Αὐγούστο τοῦ 1939 καὶ ἀπὸ τότε πολὺ λίγα μαθαίναμε γιὰ τὴ ζωὴ του στὴ Μεγάλῃ Βρετανίᾳ. Ἡ σκέψη μας ὅμως ἦταν πάντα μαζί του. Περιμέναμε, ὅταν θὰ τέλειωνε ὁ πόλεμος, νὰ τὸν εἶχαμε καὶ πάλι κοντά μας καί, ἀνταλλάζοντας τὴν πείρα μας ἀπὸ τὰ χῶματα τῆς Μητέρας Ἑλλάδας μετὰ τὴν δική του πείρα ἀπὸ τὴν Μητέρα τῆς Νίκης, νὰ συνεχίσουμε τὸν δρόμο ποὺ εἶχαμε ἀρχίσει παλαιότερα στὰ φιλολογικὰ καὶ κοινωνιολογικὰ φροντιστήρια τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ μοῖρα θέλησε νὰ σταματήσει ἢ ἐλπιδοφόρα του ζωὴ στὰ πρῶτα κι' ὅλα βήματά της. Καὶ τὸ ἄρθρο τοῦτο, ποὺ προωριζόταν νὰ γραφεῖ ὡς χαιρετισμὸς καὶ παρακέλευση, γίνεται τώρα μνημόσυνο πάνω σὲ ἕναν τάφο ποὺ ἂν δὲν ἴτανε γραμμένο νὰ κλείσει τόσο πρόωρα, ἢ Ἑλληνικὴ πνευματικὴ ζωὴ θὰ εἶχε κάποτε ἕνα ἀκόμη ἀπὸ τὰ τόσο λιγοστά στέρεα δυναμάρια της. Ὁ θάνατός του ὅμως εἶναι καὶ αὐτὸς ἕνα νόημα. Ὅσο καὶ ἂν δύσκολα μπορεῖ νὰ ἀκουστεῖ μέσα σὲ ὧρες ποὺ ὁ κονιορτὸς τῶν λέξεων μᾶς κυκλῶνει ἀπ' ὄλουθε ὄλο καὶ περισσότερο, τόσο γίνεται καὶ πὸ ἀναγκαῖος. Γιατὶ ὁ Δημήτριος Καπετανάκης ὁ πῆρε. Δὲν ἦταν, καμμιά στιγμὴ τῆς ζωῆς του, σκιά.

Ἀφειρητὴ τῆς πορείας τοῦ Δημήτριου Καπετανάκη στάθηκε ὁ λόγος τοῦ Παναγιώτη Κανελλόπουλου. Γνωρίστηκαν ὅταν ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος δίδασκε κοινωνιολογία στὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν καὶ ὅταν ὁ Δημήτριος Καπετανάκης ἦταν δευτεροετῆς φοιτητὴς. Κοντὰ στὸν Διδάσκαλο ὁ νεαρὸς φοιτητὴς βρῆκε ἀμέσως ὅ,τι γυρεύει πάντοτε στὰ πρῶτα βήματά της ἢ νέα ψυχὴ: Βρῆκε τὸν ἄνθρωπο ποὺ δὲν θὰ

τοῦ μάθαινε μονάχα τεχνικὴ καὶ δὲν θὰ τοῦ μετάδινε ἕνα ἄθροισμα γνωστικοῦ ὕλικου, ἀλλὰ πάνω καὶ πέρα ἀπὸ ὅλα αὐτά, ποὺ θὰ μπορούσε νὰ αὐτοπροβληθεῖ ὡς κανόνας ἤθους καὶ πνεύματος ἀκλόνητος: Ἦθος στέρεο, δίχως τὶς συμβατικότητες καὶ τὶς φωτοσκιάσεις τῶν περισσοτέρων μας, πρόθυμο καὶ ἱκανὸ νὰ βαστάξει τὰ βάρη τῆς μοῖρας του — καὶ πνεῦμα ἐλεύθερο μετὰ τὴ συνείδηση τῆς ἱστορικῆς του πορείας. Πλάι στὸν Παναγιώτη Κανελλόπουλο ὁ Δημήτριος Καπετανάκης γνώρισε τὸ πνεῦμα ὡς ζωὴ καὶ τὴν ζωὴ ὡς πνεῦμα στὴν πρωταρχικὴ ἀδιαφοροποίητη ἐσωτερικὴ ἐνότητά τους. Καὶ τὸ μάθημα τοῦτο ποὺ δὲν τὸ ἀκουσε ἀπλῶς ἀπὸ τὴν ἔδρα τοῦ Πανεπιστημίου, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔζησε μέσα στὴν ἴδια τὴν πραγματικότητα, στοὺς πνευματικούς ἀγῶνες τοῦ «Ἀρχείου φιλοσοφίας καὶ θεωρίας τῶν ἐπιστημῶν», τὸ κράτησε ὡς ἱερὴ παρακαταθήκη μέσα του σὲ κάθε βῆμα τῆς ζωῆς του.

Ὅταν πρωτάκουσε μαθήματα κοινωνιολογίας στὸ Πανεπιστήμιον, ὁ Παναγιώτης Κανελλόπουλος μιλοῦσε γιὰ τὴν ἀντινομία ἀνάμεσα στὴν κοινωνία καὶ στὸ ἄτομο, συνεχίζοντας ἔτσι τὴν διδασκαλία τοῦ Simmel καὶ τοῦ Tönnies γιὰ τὴν διαφορά κοινότητος καὶ κοινωνίας καὶ θεμελιώνοντας μαζί τὴν τρίτη διάσταση τοῦ ἀνθρώπινου χώ-

ρου, τὴν κλειστὴ, μοναδικὴ καὶ ἀνεπανάληπτη ζωὴ τοῦ ὑποκειμένου. Ὁ Δημήτριος Καπετανάκης μελέτησε τὴν μορφή τῆς κοινωνίας ὅσο τοῦ χρειαζότανε γιὰ νὰ γνωρίσει τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς μας, στάθηκε γιὰ λίγο στὴν ἐννοια τῆς κοινότητος ποὺ τὴν εἶδε μόνο ὡς συναισθηματικὴ φιλία καὶ ἀφιερῶθηκε στὸ τέλος ἀποκλειστικὰ στὴν μελέτη τοῦ ὑποκειμένου, ἀντλώνοντας πείρα ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν μοῖρα του καὶ ἀπὸ εὐρύτατη — ὑποδειγματικὴ γιὰ τὴν τότε ἡλικία του — γνώση τῆς παράδοσης τῶν ποιητῶν καὶ τῶν φιλοσόφων.

Καρπὸς τῆς πρώτης τούτης κατάχτησης ἦταν τὸ δοκίμιό του «Ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τοῦ ψυχικῶς μόνου», ποὺ δημοσιεύτηκε τὸ 1934, ὅταν ὁ Δημήτριος Καπετανάκης ἦταν εἰκοσιδυὸ χρονῶν. Τὸ θέμα ἐξετάζεται ἀπὸ τρεῖς διαφορετικὲς πλευρῆς: Α' Ὁ ψυχικὸς μόνος καὶ ὁ ἀγῶν του. Β' Ἡ ὁμιλία τοῦ μό-

ΔΗΜ. ΚΑΠΕΤΑΝΑΚΗΣ
(Φωτογραφία τοῦ 1934, πρὶν πάει στὴ Γερμανία)

νου πρὸς τὸν "Ἐνα. Γ' Ὁ μόνος πρὸ τῆς ὀμιλίας τοῦ Ἐνός. Μὲ ὅλη τὴν ἐξαιρετικὴ κοινωνιολογικὴ τεχνικὴ ποὺ χρησιμοποιεῖται γιὰ νὰ ἀντιμετωπισθοῦν καὶ νὰ λυθοῦν οἱ δυσκολίες τοῦ προβλήματος, οὔτε τὸ θέμα αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, οὔτε καὶ τὸ ἦθος τῆς μελέτης εἶναι «ἐπιστημονικά». Ὁ πόνος γιὰ τὴν μοναξιά τοῦ καθενός μας, ἔξω καὶ πέρα ἀπὸ τοὺς ἄλλους συνδέσμους μας, καὶ ὁ ἀγώνας γιὰ μιὰ γέφυρα ποὺ θὰ συνδέσει τὸν ἕνα μὲ τὸν ἄλλον πάνω ἀπὸ τὸ χάσμα τῆς τυχειότητος καὶ τῆς συμβατικότητος, θεμελιώνουν ἦθος καὶ πνεῦμα ἀπὸ τὰ πιὸ χαρακτηριστικά: Τὸ ἦθος ἑνὸς ἀνθρώπου ποὺ τὴν ὥρα τῆς πρώτης τοῦ ζωῆς ἀναμετράει μὲ περισυλλογὴ τὴν ἰδιομορφία του καὶ τὸ πνεῦμα ποὺ ἀρχίζει καὶ αὐτοαυψώνεται χτίζοντας ἀπὸ τὰ θεμέλια. Ἀπὸ τότε ποὺ γράφτηκε τὸ δοκίμιο πέρασαν ὡς σήμερα δώδεκα χρόνια. Δὲν θὰ ἦταν ὅμως νὰ ἀδικήσει κανένας ἀσφαλῶς ἢ κρίση πῶς ἢ δοκιμογραφία στὴν Ἑλλάδα ἀρχισε μὲ τὸ δοκίμιο τοῦτο. Γιατί ὁ λόγος ποὺ λέγεται ἐδῶ δὲν εἶναι οὔτε περιμαζώματα ἀπὸ ξένα διαβάσματα, οὔτε κατασκευὲς ἐπιδέξιας μηχανικῆς λογικῆς, οὔτε καὶ — πολὺ λιγώτερο — καρπὸς περιέργειας σερμένης πάνω στὰ πράγματα. Εἶναι λόγος καρδιάς ποὺ χτυπάει καὶ ματώνει.

Προετοιμασία τοῦ ὀρόσημου ποὺ συνιστᾷ τὸ δοκίμιο «Ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τοῦ ψυχικῶς μόνου» εἶναι τὰ λογοτεχνικά δημοσιεύματά του στὸ περιοδικὸ «Νέα Ζωή» ποὺ ἐξέδιδε ἕνας ὄμιλος νέων τότε (1933) ἐπιστημόνων, λογοτεχνῶν καὶ πολιτικῶν μὲ Ἑλληνοκεντρικὲς πεποιθήσεις. Τὰ δημοσιεύματα τοῦ Δημήτριου Καπετανάκη ἐκεῖ εἶναι ἐκφράσεις τῆς ἴδιας μὲ τὸ δοκίμιό του ψυχῆς. Ἀπὸ μόνον τους καὶ τὸ θεατρικὸ ἔργο «Μιὰ θύελλα» καὶ τὰ ποιήματά του δὲν μιλάνε ἴσως πολὺ. Δύσκολα θὰ μποροῦσε ὁ ἀπληροφόρητος ἀναγνώστης νὰ ἀναγάγει τὸν κόσμον τους σὲ ἐπίπεδα διαφορετικὰ ἀπὸ τὴν ὑποκειμενικολογία τῶν ποιητῶν τοῦ μεσοπόλεμου. Ἰδωμένα ὅμως μέσα ἀπὸ τὸ δοκίμιο καὶ τὴν ἐναγώνια ἀναζήτησι τῆς δυνάμεις ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ἄρει τὴν μοναξιά γεφυρώνοντας ὡς τὴν αἰωνιότητα τὸ χάσμα, τὰ ποιήματα τοῦτα γίνονται λόγοι ἀνθρώπου ποὺ ζεῖ. Τὸν σύνδεσμον ἀνάμεσα στὴν πρώτη καὶ στὴ δευτέρη περίοδο τὸν συνιστᾷ ἢ κυρίαρχη σὲ ὅλα τὰ ποιήματα ἐπίδραση τοῦ Rilke μὲ τὴν ἐναγώνια περικύκλωσή του «γύρω ἀπὸ τὸν Θεό», ποὺ εἶναι πανταχοῦ παρῶν καὶ ἀπρόσιτος σὲ ὅλους, ὅσο κι' ἂν βαδίζουμε μὲ πίστη στοὺς δρόμους του...

Ἡ Γερμανία γιὰ τὸν Δημήτριον Καπετανάκη ἦταν ἀποκλειστικὰ τὸ Heidelberg καὶ ὄχι ὀλόκληρο, ἀλλὰ εἰδικὰ ὁ κύκλος τῶν λογοτεχνῶν καὶ τῶν αἰσθητικῶν ποὺ συνεχίζοντας τὴν παράδοσιν τοῦ Stefan George

καὶ τοῦ Friedrich Gundolf κρατοῦσαν μέσα στὴ φανατισμένη ἀπὸ ἰδεολογικὰ συνθήματα καὶ ὑπερκορεσμένη ἀπὸ ἰδεολογίες Γερμανία μιὰ πνευματικὴ γωνιά γιὰ πολὺ λίγους διαλεχτοὺς καλεσμένους. Τῆς πνευματικῆς τούτης γωνιάς ἢ Ἐστία ἦταν ἀναμνην ἀπὸ τὸ παμπάλαιον τυπικὸ χαρακτηριστικὸ τῆς ψυχῆς τοῦ Βορρά στὰ μεγαλύτερα ἀπὸ τὰ τέκνα του: Τὴν νοσταλγία τοῦ Νότου — ὄχι ὡς ἔννοιας γεωγραφικῆς ἀπλῶς καὶ φυσικῆς, ἀλλὰ ὡς ἰδεώδους ποὺ δικαιώνει καὶ σώζει τὸν ἄνθρωπον, δηλαδὴ ὡς Ἑλλάδας. Τὸν ὁρῶν τὸν ἀνοιξε πρῶτος ὁ Winkelmann καὶ τὸν συνέχισαν ἔπειτα, καθένας ἀπὸ δρόμους διαφορετικῶν, μὲ διαφορετικῶν γεωγραφικῶν καὶ πνευματικῶν προσδιορισμῶν, μὲ τὸν ἴδιον ὅμως ὄλοι τελικὰ σκοπὸν, νὰ ἀπολυτρωθοῦν ἀπὸ τοὺς δαίμονες καὶ τίς ὀμίχλες τῆς γῆς τους, ὁ Hölderlin, ὁ Goethe, οἱ Humboldt, ὁ Nietzsche καὶ τελευταῖος ὁ «προφήτης» Stefan George καὶ ὁ ἀπόστολός του Friedrich Gundolf. Ἄλλο ἦταν αὐτὸ ποὺ ζήτησε καὶ βρῆκε ὁ καθένας τους, ὅταν «ταξίδευσαν» γιὰ τὴν Ἑλλάδα· οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες δὲν εἶναι βέβαια αὐτοὶ ποὺ θὰ ἀναγνωρίζανε τὸν ἑαυτό τους στὴν «πρῶτη οὐσία» τοῦ Hölderlin, στὸν «κανόνα» τοῦ Goethe, στοὺς «Προσωκρατικούς» τοῦ Nietzsche καὶ στὸν «Ἑλληνικὸ Θεό» τοῦ Stefan George. Οἱ μεγάλοι αὐτοὶ Βόρειοι βρῆκαν στὴν Ἑλλάδα αὐτὸ ποὺ γύρευαν καὶ προπαντὸς αὐτὸ ποὺ ἦταν ὡς Βόρειοι. Μὲ τοὺς κύκλους αὐτοὺς καὶ εἰδικώτερα μὲ τὴν ὑποστασιακὴ φιλοσοφία τοῦ Karl Jaspers καὶ τὴν Ἑλληνολατρεία τοῦ Stefan George ἦταν ποὺ συνδέθηκε, χρησιμοποιώντας ὡς ὀδηγητὴν τὸν μαθητὴν τους Rudolf Fahrner, ὅταν βρέθηκε στὸ Heidelberg, μένοντας πάντα στὶς πνευματικὲς του ρίζες, ὁ Δημήτριος Καπετανάκης. Ὁ κόσμος ποὺ ἀποκαλύφθηκε στὰ μάτια του ἦταν ἤδη δυνάμει στὴν ψυχὴν του: Ὁ ἀγώνας τοῦ ψυχικῶς μόνου τέλειωνε ἠθικὰ καὶ λογικὰ στὸ λαμπρὸ οἰκοδόμημα τῆς ὑποστασιακῆς φιλοσοφίας ποὺ, συνθέτοντας τὰ νήματα τοῦ Kierkegaard καὶ τοῦ Nietzsche, ἀκεραίωνε τὸ ἄτομον μὲ τὴν διαπίστωση τῆς ἀνεπανάληπτης μοίρας του καὶ τῆς μοναδικῆς ἀτομικῆς του πορείας μέσα ἀπὸ τὰ πολυάριθμα πλέγματα τῆς ἱστορικῆς ζωῆς πάνω σὲ τούτη τὴ γῆ, ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη λυτρωνόταν ἀπὸ τὴν ἀδήριτη διάλυση τοῦ ὑποκειμενισμοῦ μὲ τὴν κατάφαση τοῦ κορμιοῦ τοῦ θεοῦ τῆς Ἑλλάδας, ποὺ ἢ φωτεινὴ του ἀρμονικότητα καὶ ἢ πνευματοποιημένη ὑλικότητά του τὸ προβάλλαν ὡς τὸ μόνον στέρεον μέσα στὴν παροδικότητα τῶν φαινομένων καὶ τὴν ἀγῶνιὰ τοῦ χρόνου.

Τὸ μοναδικὸν δημοσίευμα ἐκεῖ τοῦ Δημήτριου Καπετανάκη «Liebe und Zeit» εἶναι δοκίμιον πορείας, ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἀγῶνιὰ τῆς ἀτομικῆς μοναξιάς καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀπολύτρωση τοῦ «Ἑλληνα», ἀνάμεσα στὸν

ψυχολογισμό τῶν χρόνων τῆς Ἀθήνας καὶ στὴ νοσταλγία τῶν Γερμανῶν ρωμαντικῶν. Ἡ σύνδεση καὶ πρὸς τὸ παρελθὸν καὶ πρὸς τὸ μέλλον εἶναι φανερὴ στοὺς ἀρμούς τοῦ βιβλίου: Τῆς ἀτομικῆς μοναξιάς ἢ ἀπολύτρωσης εἶναι μονάχα ὁ ἔρωσ, ὄχι ὅμως ὁ ἔρωσ τοῦ ἐνός καὶ συγκεκριμένου, ποὺ εἶναι φθαρτὸ καὶ μεταβλητὸ, ἀλλὰ τῆς ὠραίας μορφῆς ποὺ πραγματοποιεῖται στὴν ὕλη του. Καθὼς ὅμως ἡ Ὁμορφιά ἐτούτη γίνεται πραγματικότητα μέσα στὸ αἰσθητὸ καὶ στὸ συγκεκριμένο, ὁ ἔρωσ εἶναι καὶ πάλι τελικὰ ἔρωσ τοῦ ἐνός καὶ τοῦ συγκεκριμένου ὡς σώματος καὶ σήματος τοῦ αἰωνίου. Τοῦτο δὲν εἶναι ἄλλο ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Θεοῦ, ποὺ ἐνέχει μέσα του τὴν δύναμη γιὰ νὰ υπερνικήσει τὴν φθορὰ τῆς χρονικότητας καὶ γιὰ νὰ πραγματοποιεῖ τὴν Ἰδέα τοῦ Κάλλου. Τὸ «Liebe und Zeit» βρίσκεται ἐπὶ τῆς μέσης τῆς πορείας αὐτῆς, γιὰ τὸ ἔργο τοῦτο «ἔζησε ὁ συγγραφεὺς», λέει ὁ ἴδιος ὁ Καπετανάκης, «τὴν ἀγωνία ἐκείνου ποὺ περνᾷ ἀπὸ τὸν πρῶτο ἀναβαθμὸ, ἀπὸ τὸν ἐνθουσιασμὸ γιὰ τὸ «ἀπολύτως ἀτομικὸ»—γιὰ τὸ «ἓνα σῶμα» καθὼς θὰ ἔλεγε ὁ Πλάτων—ποὺ τοῦ ἐνέπνευσε τὴ μελέτη του «Ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τοῦ ψυχικῶς μόνου», στὸν δεῦτερο ἀναβαθμὸ, στὸν ἐνθουσιασμὸ γιὰ κάτι τὸ γενικώτερο». Τὸ ἐρώτημα ἄλλωστε αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, γιὰ τὴν ἀθανασία τοῦ ἔρωτος πάνω ἀπὸ τὴν φθορὰ τοῦ χρόνου, εἶναι ἤδη ὁ δρόμος γιὰ τὴν λύτρωση, γιὰ τὸν ὅταν ρωτιόμαστε σημαίνει πῶς δὲν εἴμαστε βέβαια ἀκόμη λυτρωμένοι, δὲν εἴμαστε ὅμως πιά καὶ ὀλότελα παραδομένοι στὴν ἀγωνία. Τὸ ἐρώτημα προϋποθέτει τὸν πόθο καὶ τὴν δυνατότητα τοῦ λυτρωμοῦ κι' αὐτὸν εἶναι ποὺ προαναγγέλλει ὁ Δημήτριος Καπετανάκης μὲ τὶς ἀκόλουθες φράσεις του: «Ἐνῶ ἡ αἰωνιότης εἶναι ἢ πρὸς βαθεῖα ἀνάγκη τοῦ ἔρωτος, ἢ παροδικότης εἶναι ἢ πρὸς σκληρὴ ἀνάγκη τῶν πραγμάτων... Μόνον ἢ κατάφασις ὀλόκληρης τῆς φύσης μας—τῆς φύσης μας ποὺ εἶναι ἢ μοῖρα μας, ὁ νόμος μας,—μπορεῖ νὰ ἄρει τὸν διχασμὸ. Τότε θὰ παραδοθούμε ὀλόκληροι στὴν ἀνάγκη τοῦ γίνεσθαι καὶ θὰ πραγματοποιήσωμε τὴν πλήρωση τοῦ ἔρωτός μας ὄχι στὴν ἀτέρμονη διάρκειά, μὰ στὴ γεμάτη στιγμή τὴν ὀλοκληρωμένη ἀπὸ τὸν νόμο τῆς ψυχῆς μας». Ἡ μετάβαση ἀπὸ τὸν «Ἀγῶνα τοῦ ψυχικῶς μόνου» στὶς ἐπόμενες βαθμίδες διατυπώνεται ἤδη πολὺ καθαρὰ: «Ζητοῦμε στὴ ζωὴ τῶν ἄλλων τὸ νόημα τῆς δικῆς μας μοίρας, ἂν καὶ δὲν ὑπάρχει τίποτα πρὸς ἀπόλυτα ἀτομικὸ ἀπ' αὐτὴν. Μὰ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ νῆται ἄτομο παρὰ στὴ σχέση του μὲ τοὺς ἄλλους καὶ μὲ τὴ γενικότητα».

Τὴν Γενικότητα τούτη τὴν κατάκτησε ἔπειτα ἀπὸ τὸ «Liebe und Zeit» ὁ Δημήτριος Καπετανάκης στὸ ἀκόλουθο δοκίμιό του «Μυθολογία τοῦ Ὁραίου». Ὁ ψυχολογιστὴς τῆς Ἀθήνας καὶ ὁ ὑποστασιακὸς τοῦ

Heidelberg, ἔγινε ἓνας αἰσθητικὸς, χωρὶς νὰ ἀρνηθεῖ κανένα ἀπὸ τὰ πρῶτα τοῦ βήματα. Ἀλλὰ καὶ αἰσθητικὸς, ὅπως ἔγινε τώρα, δὲν ἔχει καμμιά σχέση μὲ τὴν ἐπιστήμη. Στὶς πρῶτες-πρῶτες μάλιστα σελίδες τοῦ δοκίμιου τοῦ σχολιάζοντας τὶς αἰσθητικὲς μελέτες τοῦ Kant ἐπιχειρεῖ μὲ φλογερὴ πίστη τὴν ἐκμηδένιση τοῦ αἰσθητικοῦ ἐπιστημονισμοῦ—ὄχι μὲ ἐπιστημονικὴ ἐπιχειρηματολογία, ἀλλὰ μὲ τὸ πάθος τοῦ γνήσιου αἰσθητικοῦ, τοῦ ἀνθρώπου ποὺ δίνει γιὰ τὴν ὀμορφιά τὸ ἴδιο του τὸ αἷμα: «Ποιὸς φιλοσοφεῖ γνήσια γιὰ τὴν ὀμορφιά;» Ὁχι ἐκεῖνος βέβαια, ποὺ τὸ πρόβλημα τῆς ὀμορφιάς πνευματικὰ μόνον τὸν ἀπασχολεῖ καὶ δὲν τὸν συγκλονίζει ὀλόκληρο, ποὺ τοῦ ἐρεθίζει καὶ φουντώνει τὴ σκέψη μονάχα καὶ δὲν τὸν συγκινεῖ παρὰ ὅσο ἀρκεῖ γιὰ νὰ δοθεῖ τροφή στὴν παρατήρησή του κι' ἀντικείμενο στὴ θεωρία του... Γιὰ τὴν ὀμορφιά δὲν φιλοσοφεῖ μόνον ἐκεῖνος, ποὺ οἰκοδομεῖ συστήματα αἰσθητικῆς, ποὺ συγγράφει βιβλία γι' αὐτὰ καὶ τὰ διδάσκει ἀπὸ τὴν ἔδρα... Γιὰ τὴν ὀμορφιά δὲν μπορεῖ νὰ φιλοσοφήσει παρὰ ὅποιος τὴν εἶδε πραγματικά. Τὸ πραγματικὸ κάλλος ὅμως σὲ πολὺ λίγους ἀποκαλύπτεται. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε καὶ τὸ δοκίμιό του εἶναι ἢ «μυθολογία» καὶ ὄχι ὁ «λόγος» τοῦ Ὁραίου. Στὶς σελίδες του, ἀντὶ γιὰ θεωρητικὲς κατασκευὲς καὶ ἰσοδικὰ ἐπιχειρήματα, ξαναζοῦν τὰ κείμενα τῶν Γερμανῶν νοσταλγῶν τῆς Ἑλλάδας καὶ προπάντων ξαναζεῖ ὁ «φίλος τῶν φίλων» Ἰωάννης Ἰωακείμ Winkelmann μὲ τὸ φλεγόμενο ἀπὸ τὸν ἔρωτα τῆς ἐνσωματωμένης Ἑλληνικῆς ἀρμονίας ὕψιστο πάθος του. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἀντίκρουση μιᾶς τέτοιας θέσης εἶναι ἀσφαλῶς εὐκόλη στοὺς εἰδικούς. Ὁταν σεβαστὸς διδάσκαλος, ὁ κ. Τσάτσος, θεωρώντας τὸ αἰσθητικὸ φαινόμενο ἀπὸ τὴν σκοπιὰ τοῦ καθολικοῦ πνεύματος, δημοσίευσε μιὰν ἐξαιρετικὴ κριτικὴ τοῦ δοκίμιου τούτου, τονίζοντας τὴν ἀδικία ποὺ γινότανε ἔτσι στὶς ἄλλες θέσεις τοῦ πνεύματος, ὁ Δημήτριος Καπετανάκης ἀνταπάντησε πῶς «τόσο ἢ φιλοσοφικὴ μυθολογία, ὅσο καὶ ἢ τάση πρὸς ἓνα ὀρισμένο ρυθμὸ ζωῆς, ποὺ ἀπολυτοποιοῦν κάποιες μορφές τοῦ κόσμου καὶ τὶς ἀνυψώνουν πάνω ἀπὸ κάθε τι ἄλλο, δὲν ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ εἶναι δίκαιες οὔτε ἀπέναντι στοὺς ἀνθρώπους οὔτε ἀπέναντι στὶς οὐσίες τοῦ κόσμου». Ἀπάντηση, ποὺ ἂν δὲν τὴν ἔχει δώσει, θὰ ἔπρεπε νὰ τὴν ἔδινε ὁ Winkelmann στοὺς φιλόσοφους τῆς ἐποχῆς του. Γιὰ τὴν «μυθολογία τοῦ Ὁραίου» δὲν στάθηκε γιὰ τὸν Καπετανάκη ἀπλῶς ἓνα βιβλίο. Ἦταν βιβλίο ζωῆς. Προετοιμασία του στάθηκε μιὰ μακριὰ ἀγωνία ποὺ ἄρχιζε ἀπὸ τὸ γεγονὸς πῶς ὁ Καπετανάκης ἦταν ἀπὸ τὴν Ἰωνία, συνεχιζόταν ἀπὸ τὸ ἄλλο γεγονὸς πῶς ἡ ψυχὴ του τράφηκε μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ μεσοπόλεμου, μὲ τὴν Γαλλία τοῦ 17ου αἰῶνα καὶ μὲ τοὺς Γερμανοὺς τοῦ Heidelberg, περ-

νώντας ἀπὸ τὸν λόγο τριῶν διαλεχτῶν Διδασκάλων, τοῦ Παναγιώτη Κανελλόπουλου πρῶτα καὶ κύρια, τοῦ «φίλου» Κωνσταντίνου Τοάτσου ἔπειτα καὶ «τοῦ πολυαγαπημένου μας Συκουτρῆ, ποῦ τόσα τοῦ ὀφείλομε», γιὰ νὰ τελειώσει μέσα ἀπὸ τοὺς ἀναβαθμοὺς τοῦ «ἐπὶ τὰ ἐρωτικά ὀρθῶς ἰόντος»: ἀπὸ τὸ χάος τῆς μοναξιάς στὴν ἀναζήτηση τοῦ ἐνός, ἔπειτα στὴν ἀγωνία τῆς φθορᾶς τοῦ δεσμοῦ ἀπὸ τὸν χρόνο, καὶ πέρα ἀπὸ κεῖ στὴν πίστη γιὰ τὴν ἀπόλυτη ὑπαρξὴ τῆς ὁμορφιάς, πάνω ἀπὸ πρόσωπα καὶ καιρικότητες, μέσα στὸ συγκεκριμένο ἰδανικὸ σῶμα τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ πορεία τούτη δὲν ἔγινε μονάχα μέσα στὰ βιβλία, ἀλλὰ καὶ στὴν ἴδια τὴν ζωὴ. Ὅταν ὁ Δημήτριος Καπετανάκης ξαναγύρισε ἀπὸ τὴν Γερμανία, ἦταν ἄλλος ἄνθρωπος: Εἶχε βγάλει πιά τὰ μεγάλα μὲ τὸν μαῦρο σκελετὸ μυωπικὰ γυαλιά, εἶχε ἀνταλλάξει τὸν ὑψηλὸ σκληρὸ γιαντὸ μὲ ντύσιμο σπορ καὶ εἶχε ἀφήσει τὰ ἄλλοτε καλοχτενισμένα καὶ αὐστηρὰ κολλημένα μαλλιά του νὰ ἀνεμίζονται μακριὰ καὶ ἀχτένιστα. Ἡ ἀλλαγὴ ἦταν τόσο χτυπητὴ, ὥστε οἱ φίλοι του δυσκολευτήκαμε νὰ τὸν ἀναγνωρίσουμε. Πολὺ περισσότερο ὁμως δυσκολευτήκαμε ὄχι ἀπλῶς ὅταν τὸν εἶδαμε, ἀλλὰ ὅταν τὸν ἀκούσαμε. Ὁ Ἕλληνας Δημήτριος Καπετανάκης εἶχε γυρίσει ἀπὸ τὴν Γερμανία σχεδὸν ὡς Γερμανὸς ρωμαντικός. Ὅταν τὸ 1937 ἔλεγε στοὺς νεώτερους ἀπὸ τοὺς φίλους του πῶς τὸ πέρασμά του ἀπὸ τὴ Ρώμη στάθηκε γι' αὐτὸν ἡ Δαμασκός, ἦταν ἴσως πολὺ νωρὶς γιὰ νὰ τὸν κρίνουμε, ἦταν ὁμως, ὅπωςδὴποτε, τόσο παράξενη ἢ κατάληξη τῆς ἀγωνίας του καὶ τόσο καταπληκτικὴ ἢ μοῖρα τοῦ Ἕλληνα ποῦ ἐξελίχθηκε σὲ νοσταλγὸ τῆς Ἑλλάδας, ὥστε καὶ ἡ σιωπὴ τῶν φίλων του, ποῦ ἦταν τότε σιωπὴ ζωῆς στὸ χῶμα, νὰ εἶναι δικαιολογημένη. Ὅταν κάποτε γραφεῖ ἡ ἱστορία τῆς πορείας τῶν Νεοελλήνων πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ὁ Δημήτριος Καπετανάκης δὲν θὰ εἶναι ἴσως τὸ πιὸ λαμπρὸ κεφάλαιό της. Θὰ εἶναι ὁμως ὅπωςδὴποτε ἓνα κεφάλαιο παραδειγματικὸ, γιὰτὶ θὰ ἀποκαλύπτει, ἀνάλογα μὲ τὴν δική του πειθῶ, πῶς οἱ δρόμοι τῆς λόγιας παράδοσης, τῆς ἠθογραφίας, τῆς γαλλικῆς ὠραιολογίας καὶ τῆς νοσταλγίας τῶν ρωμαντικῶν, δρόμοι ποῦ πατήθηκαν ὅλοι τους ἀπὸ μεγάλες ψυχές, ὅπως ὁ Κυπριανός, ὁ Παπαδιαμάντης, ὁ Γιαννόπουλος, ὁ Δραγούμης καὶ ὁ Καπετανάκης, περισσότερο ἀπὸ παραστρατήματα ἦταν ἀσφαλῶς μοιραῖες ἀνιχνεύσεις γιὰ τὴν ἀνεύρεση τῆς πλατείας λεωφόρου.

Τὴν πλατεῖαν ἄλλωστε τούτη λεωφόρο ὁ Δημήτριος Καπετανάκης ἄρχισε νὰ τὴν διαβλέπει ὅταν ξαναἦλθε στὴν Ἑλλάδα. Ὅσο κι ἂν τὸ μονοπάτι ποῦ τὸν ἔφερνε πρὸς τὰ

ἐκεῖ δὲν ἦταν ἡ συνείδηση τῆς ἴδιας τοῦ Ἑλληνικότητας, ἀλλὰ ἡ νοσταλγία τῶν Γερμανῶν γιὰ τὴν Ἑλλάδα, εἶχε ἀρχίσει πάντως νὰ φτάνει στὴ στερεότητα: Τοῦτο δὲν τὸ δείχνει μονάχα ἡ κατάληξη τῆς πορείας του στὸν Ἔρωτα τοῦ συγκεκριμένου Ὁραίου, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄρθρα ποῦ ἔγραψε γιὰ τὸν Γιαννόπουλο καὶ τὸν Τσαρούχη, ἡ ὁμιλία του γιὰ τὸν Κάλβο καὶ προπαντὸς ἡ «μυθολογικὴ εἰσαγωγή» στὸν Hölderlin καὶ ἡ κριτικὴ γιὰ τὸ «Χρονικὸ μιᾶς πολιτείας» τοῦ Παντελῆ Πρεβελάκη. Στὴν «εἰσαγωγή του» γιὰ τὸν Hölderlin ὁ Καπετανάκης γράφει:

«Ὅσο τὰ σῶματα τῶν θεῶν ἦταν προσιτὰ καὶ στὶς αἰσθήσεις μας, ὅσο πατοῦσαν τὴ γῆ ποῦ πατοῦμε καὶ μεις καὶ γύριζαν ἀνάμεσά μας, ὁ κόσμος καὶ τὰ περιεχόμενά του δὲν μπορούσαν παρὰ νὰ χουν μιὰν ἀναμφισβήτητη, μιὰν ἀναμφίβολη ὑπόσταση γιὰ μᾶς. Πῶς ν' ἀμφισβητήσωμε τὴν ὑπαρξὴ τοῦ κόσμου, ὅταν ἡ ὑψιστὴ ὑπαρξὴ, ὁ Θεός, εἶχε γιὰ διαμονὴν τοῦ κόσμου; Πῶς ν' ἀμφιβάλωμε γιὰ τὴν ἀλήθεια τῆς πραγματικότητας, ὅταν ὁ ἴδιος ὁ Θεός, ἡ ὑψιστὴ ἀλήθεια, πρόσφερε ἀκόμη καὶ στὶς αἰσθήσεις μας τὴν πραγματικότητά της; Αὐτὸ ὁμως δὲν συνέβαινε παρὰ στὴ μυθικὴ Ἑλλάδα. Τότε οἱ ἄνθρωποι χαίρονταν τὴ ζωὴ, γιὰτὶ χαίρονταν—ἔβλεπαν, ἔπιαναν, γεύονταν,—καὶ τὸ κορμὶ τῶν θεῶν. Σήμερα, ποῦ δὲν μπορούμε πιά νὰ συλλάβωμε μὲ τίς αἰσθήσεις μας τὴν ὑπαρξὴ τῶν Οὐρανίων, καμμιά ὑπαρξὴ, ὅσο μεγάλη κι' ἂν εἶναι, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀκλόνητη γιὰ μᾶς. Κι' αὐτοὶ οἱ πιὸ μεγάλοι, ἀφοῦ δὲν εἶναι θεοὶ ἢ γιοιοὶ θεῶν, φαίνονται προβληματικοί. Κι' ὄχι μόνο οἱ ἄνθρωποι, μὰ τὰ πάντα». Τούτη τὴν ἀπὴν πραγματικότητά τοῦ χῶματος καὶ τῆς ἀνθρωπιάς βρῆκε ὁ Καπετανάκης καὶ στὸ «Χρονικὸ μιᾶς πολιτείας» τοῦ Παντελῆ Πρεβελάκη, γι' αὐτὸ καὶ ἐνῶ δὲν ἀφιέρωσε οὔτε μιὰν λέξη στὴν ψυχολογικὴ ἢ συρρεαλιστικὴ λογοτεχνικὴ διασπορὰ τῶν χρόνων τοῦ μεσοπόλεμου, μίλησε γιὰ τὸ «Χρονικὸ» μὲ τὰ ὠραιότερα λόγια: «Φτάνει νὰ χεῖ κανεὶς λίγη ἐσωτερικὴ ἀφή γιὰ νὰ νοιώσῃ πῶς τὸ «Χρονικὸ μιᾶς πολιτείας» εἶναι κάτι τὸ ἀναμφισβήτητα στερεὸ μὰ καὶ ζωντανὸ μαζί. Δὲν τὸ γέννησε τὸ καθαρὸ πνεῦμα, ποῦ σὰν δὲν στηρίζεται στὸ ἄλογο ἔδαφος τῆς πραγματικότητας καὶ δὲν τρέφεται ἀπὸ τίς οὐσίες της, μὰ μένει διαφανὲς καὶ καθαρὸ ἀπὸ κάθε ἄγγιγμα τοῦ ἀνθρώπινου σώματος, δὲν ἔχει ὑπόσταση. Τὸ «Χρονικὸ μιᾶς πολιτείας» βγαίνει ἀπὸ τὰ σκοτεινότερα βᾶθη μιᾶς ὑπαρξὸς ριζωμένης στὸ χῶμα τῆς πατρίδας της—ριζωμένης μὲ τὴν ἀγάπη ποῦ εἶναι πόνος. Τὸ ξεριζωμένο πνεῦμα δὲν πονεῖ. Δὲν αἰσθάνεται τίποτε, γιὰτὶ δὲν εἶναι τίποτε. Τὸ ριζωμένο πνεῦμα πονεῖ, γιὰτὶ ζεῖ ἀληθινὰ καὶ ἡ ζωὴ εἶναι πόνος. Κάθετι ποῦ τὸ ζοῦμε σὰν κάτι τὸ ζωντανό, τὸ ζοῦμε σὰν πόνο.

Καὶ ἡ γλῶσσα τοῦ Πρεβελάκη εἶναι τόσο ζωντανή, γιατί εἶναι βαριά ἀπὸ πόνο.

Δέν εἶναι κάτι τὸ ἀνάλαφρο ποὺ περνᾷ ἀπὸ πάνω μας χωρὶς νὰ μᾶς ἀγγίξῃ—«σὺν πρῶϊνός ἀέρας», καθὼς θᾶλεγε ὁ Χαίλντερλιν. Κάθε λέξη εἶναι κι' ἓνα πρᾶγμα βαρὺ, γιατί κάθε πρᾶγμα στὸ «Χρονικὸ» εἶναι ζωντανό, δηλαδή βαρὺ ἀπὸ πόνο».

Τὸ ὠραῖο εἶναι ὁ σκοπός, εἶναι ὁμῶς μαζί καὶ τὸ τέλος μας, γιατί ἡ ἀποκάλυψή του δέν εἶναι μόνο εὐδαιμονία, ἀλλὰ καὶ καταστροφή. Στὴν ἀποκάλυψη τῆς καταστροφικῆς του τούτης δυνάμεις εἶναι ἀφιερῶμένο τὸ δοκίμιο «Ρεμπώ. Μῦθος καὶ μίτος γιὰ τὴν κόλαση τῆς ποιήσεώς του» τοῦ Δημήτριου Καπετανάκη. Ὁ κολασμένος τοῦτος ποιητῆς δέν εἶναι νὰ γίνῃ τὸ πρότυπό μας: «Ὅποιος νομίζει πὼς ἡ τέχνη τοῦ Ρεμπώ μπορεῖ ν' ἀποτελέσῃ κανόνα γιὰ μᾶς—γιὰ τὴν τέχνη μας καὶ γενικώτερα γιὰ τὴν ὑπάρξή μας—δέν ἔχει νοιώσει τί ἐσήμανε ἡ συνταραχτικὴ ἐμφάνιση τοῦ κολασμένου τούτου ποιητῆ στὴν ἱστορία τοῦ πνεύματος». Προσπαθώντας νὰ σπάσει τὴν ἀρμονία τοῦ κόσμου ποὺ τὸν τυφλώνει μὲ τὴν λάμψη τῆς καὶ τὸν δένει μὲ τὴν νομιμότητά της, ὁ Rimbaud βγήκε ἀπὸ τὰ ὄρια τοῦ κόσμου. Ἀλλὰ «ἔξω ἀπὸ τὸν κόσμο δέν ὑπάρχει γιὰ μᾶς παρὰ τὸ μηδέν. Μόνο ὡς τὰ ὄρια τοῦ κόσμου μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ πᾶμε. Πέρα ἀπ' αὐτὰ δέν ὑπάρχει χώρος γιὰ τὴν ὑπόστασή μας. Τὸ ἀπόλυτο μεταβάλλεται σὲ τίποτε γιὰ μᾶς ἐκεῖ. Χανόμαστε πέρ' ἀπὸ τὸν κόσμο—ὅπως μπορούμε ἐξ ἄλλου νὰ χαθοῦμε καὶ μέσα στὸν κόσμο».

Τὴν θαυμάσια ὁμῶς ἐτούτη μοῖρα ὅπως τὴν προδιαγράφουν οἱ σωτήριοι χαρακτηρισμοὶ γιὰ τὴν Hölderlin, γιὰ τὸ «Χρονικὸ» καὶ γιὰ τὴν κόλαση τῆς ζωῆς τοῦ Rimbaud, ἦταν γραμμένο νὰ τὴν ὀλοκληρώσει μέσα του ὁ Δημήτριος Καπετανάκης σὲ δρόμους ὀλότελα διαφορετικοὺς ἀπὸ κείνους ποὺ χάραζαν τὰ ἔργα ποὺ ἄρχισε νὰ ἀγαπάει. Ἡ ψυχὴ του ἔμεινε δοσμένη ἀρχικὰ ἀποκλειστικὰ στὴν μυθολογία τῆς Ὁμορφιάς καὶ στὴν προβολὴ τῆς ἀναζήτησής της ὡς τῆς μόνης γνήσιας φιλοσοφίας. Καὶ μ' ὅλη τὴν ἀνεύρεση τοῦ ἥθους ποὺ ἀποκάλυπταν ὅσα ἔργα στηρίχτηκαν στὴ γῆ, ὁ Καπετανάκης—μακρὰ πάντως ἀπὸ τὸν κίνδυνο τῆς ψυχολογικῆς περιγραφῆς, τῆς ἀτάσθαλης ποιήσεως καὶ τῆς ψυχικῆς διασπορᾶς—ἔμεινε πιστός στὸν κόσμο τοῦ Stefan George, καὶ ὁ μόνος λόγος του, προφορικός ἢ γραπτός, ἰδιωτικός ἢ δημόσιος, ἦταν πάντα γύρω ἀπὸ τὴς μεγάλες ψυχὲς ποὺ τὸ ἐρωτικό τους πάθος τὴς ἀνέβαζε πάνω ἀπὸ τὸ ρέμα τοῦ χρόνου, ἀδιάφορο ἂν ἐσυντρίβονταν ἢ ἂν νικούσανε στὸ τέλος, πολεμώντας μὲ τὴν θανάσιμη αἴγλη τῆς ἐρωτικῆς ὁμορφιάς. Τὸ φθινόπωρο ἄλλωστε τοῦ

1939 ἡ Ἑλληνοαγγλικὴ ἐπιτροπὴ τῶν ὑποτροφῶν τοῦ British Council ἔστειλε τὸν Δημήτριο Καπετανάκη ὡς πρῶτον ὑπότροφο γιὰ εὐρύτερες σπουδὲς στὴν Ἀγγλία. Ἡ ἐπιτυχία του ἐκεῖ, ποὺ γιὰ νὰ ἐρμηνευθεῖ θὰ πρέπει νὰ συνδυαστεῖ, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν πνευματικὴ ἀξία του, μὲ τὴ δική του διαλλακτικότητά, μὲ τὸ γεγονὸς τοῦ πολέμου στὴν Ἀλβανία καθὼς καὶ μὲ τὴν εὐγνωμοσύνη τῶν Ἀγγλων γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν πνευματικὴ Γερμανία ποὺ τοὺς ἀπεκάλυπτε, εἶναι θέμα ποὺ δέν χρειάζεται νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ ἐδῶ. Ἐκεῖνο ποὺ ἐνδιαφέρει, πέρα ἀπὸ τὴς ἐξωτερικὲς ἐπιτυχίες, εἶναι ἡ πορεία τοῦ νέου Ἑλληνα ποὺ βρέθηκε στὸ Κέϊμπριτζ τὴν ὥρα τοῦ πολέμου καὶ ποὺ ἔκλεινε ὡς τότε μέσα τὴν μυθικὴ Ἑλλάδα τῶν μεγάλων νοσταλγῶν τοῦ Borra. Οἱ ἐξωτερικὲς ἐπιτυχίες θὰ ἦταν βεβήλωσις νὰ ἀπασχολοῦσαν περισσότερο ἀπὸ μόνον τὴν ἐν παρόδῳ μνεῖα τὸν λόγο γιὰ τὸν Δημήτριο Καπετανάκη.

Ὁ δρόμος ποὺ ἀνοιξαν οἱ λόγοι γιὰ τὸν Ἐρωτα καὶ γιὰ τὴν Ὁμορφιά θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ ὕλικό γιὰ πολὺ πλατύτερες συνθέσεις ἀπὸ τὴν στιγμή ποὺ θὰ διασταυρωνότανε μὲ οἰκοδομήματα γνήσιας καὶ στέρεας μορφῆς. Τὰ οἰκοδομήματα τούτα στάθηκαν γιὰ τὸν Καπετανάκη ἡ ποίηση καὶ τὰ μυθιστορήματα τῶν Ἀγγλων, ποὺ δέν ἦταν, ὅπως τὰ Γερμανικά, αἰσθητοποίηση ἰδεῶν, ἀλλὰ ἔκφραση ἀληθινὰ πονεμένων καὶ μέσα ἀπὸ τὸν πόνο τοὺς ὑπέρτατα λυτρωμένων ψυχῶν. Μπροστὰ στὰ μάτια τοῦ νέου Ἑλληνα ποὺ ὡς τότε εἶχε τραφεῖ μὲ ἀφηρημένα σύμβολα καὶ μὲ τὴ νοσταλγία τῆς στερεότητος, ἀπλώθηκε τώρα μιὰ ἀπέραντη ἔκταση ἀπὸ αἰσθητὰ πράγματα καὶ αἰσθητὲς ὑπάρξεις, γεμάτες ἀλήθεια καὶ ζωὴ. Τὸ ἴδιο παιδευτικὰ προβλήθηκε καὶ στὴν ψυχὴ του ἡ ἐπικοινωνία του μὲ τὴν γλῶσσα τῆς Ἀγγλικῆς λογοτεχνίας, γλῶσσα, ἀντίθετα ἀπὸ τὴ Γερμανικὴ, κόσμου μὲ αἰσθήσεις καὶ αἰσθητὰ. Ἡ ἐξέλιξη ἦταν μοιραία. Ὁ Δημήτριος Καπετανάκης ἀπαρνήθηκε μὲ μιᾶς ὀλοκληρο τὸν παλαιὸ ἑαυτὸ του καὶ μὲ τὸ δοκίμιο ποὺ δημοσίευσε στὸ περιοδικὸ «New Writing and Daylight» γιὰ τὸν Stefan George ὁμολόγησε δημόσια καὶ θαρρετὰ τὸ λάθος του. Μπροστὰ στὸ μυστήριό τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου ὁ George εἶχε κλονιστεῖ καὶ μὴ θέλοντας ἢ μὴ ἔχοντας τὴ δύναμη νὰ ἀναδημιουργεῖ κάθε του στιγμή ἀπὸ τὴν συνείδηση τοῦ χάους, ἔβαλε ὡς προπέτασμα τὸ σῶμα τοῦ Ἑλληνα Θεοῦ: «Τὸ πνεῦμα τοῦ George ἦταν πολὺ μονοκόμματο γιὰ νὰ καταλάβῃ τὸ διαλεκτικὸ μυστήριό τῆς ὑπάρξεως, ποὺ ἡ πνευματικότητά της γεννιέται ἀπὸ τὴν ἀνυπαρξία, ποὺ τὸ φῶς της ἔρχεται ἀπὸ τὴν σκοτεινιά, ποὺ ἡ μεγαλύτερη ἐλπίδα της δημιουργεῖται ἀπὸ τὴν πιὸ βαθιὰ ἀπελπισία». Ἀντίθετα μ' αὐτόν, οἱ μεγάλοι Ἀγγλοὶ ποιητῆς «ἀντὶ νὰ συμφιλιώσουν τὸν ἄνθρωπο μὲ τὸν κόσμο, τοῦ ἀπο-

καλύπτουν τὴν τρομερὴ ἄβυσσο τῆς ἀνθρώπινης μοίρας, τὸν ὀδηγοῦν ὡς τὸ χεῖλος τοῦ κρημνοῦ καὶ εἶναι μὲ τὸν τρόμο μπροστά στὴν ἀνυπαρξία ποὺ κάνουν τὸν ἄνθρωπο πιὸ στερεό. Ἡ ἀπειλὴ τῆς τέλει καταστροφῆς κάνει τὸν ἄνθρωπο νὰ συγκεντρώνει ὅλες τὶς δυνάμεις του γιὰ νὰ ἐπιβελιώσει τὸν ἑαυτό του, τὴν πραγματικότητά του, τὴν στερεότητά του ἐναντίον τῶν δυνάμεων τῆς ἀνυπαρξίας». Χρειάζεται ἄραγε νὰ ἐξηγηθεῖ περισσότερο, ἀπὸ ὅ,τι μιλάνε τὰ ἴδια τὰ κείμενα, ἡ βαθιὰ αὐτὴ μεταστροφή; "Ὅταν ἕνας ἄνθρωπος μὲ τὴν τιμιότητα τοῦ Δημήτριου Καπετανάκη, πάνω στὰ τριάντα του χρόνια, μέσα στὴν ἀγριώτερη ὥρα τῆς Εὐρώπης ἀνασυνθέτει, ἔτσι ὅπως ἀνασύνθεσε ὁ Καπετανάκης μὲ τὴν μελέτη του γιὰ τὸν George, τὸν ἑαυτό του, ἡ δική μας σιωπὴ, ἂν ὄχι ἡ εὐλάβεια, εἶναι τὸ μόνο ἀξιο ἀπέναντί του καὶ ἀπέναντί μας χρέος.

Τὸ δοκίμιο τοῦτο, ἓνα ἄλλο γιὰ τὸν Ντοστογιέφσκυ, τρίτο γιὰ τὸν Proust, τέταρτο καὶ πάλι γιὰ τὸν Rimbaud, δυὸ μικρὲς μελέτες γιὰ τὴ Νεοελληνικὴ καὶ τὴν σύγχρονη Ἀγγλικὴ ποίηση, μαζί μὲ λιγοστά ποιήματα, ἦταν ὁ καρπὸς τῆς ζωῆς τοῦ Καπετανάκη στὴν Ἀγγλία. Ἡ ἰδέα, ποὺ γύρω τῆς συγκεντρώθηκαν ὅλες οἱ ἐπιμέρους τοῦτες ἐκδηλώσεις, ἔμεινε ἡ ἀρχικὴ τῆς κριτικῆς γιὰ τὸν George. Μὲ ἄλλες λέξεις διατυπωμένη, ἡ ἴδια ὅμως στὴν οὐσία τῆς διατυπώνεται καὶ στὸν «Ντοστογιέφσκυ»: «Ὁ ἄνθρωπος ποὺ χρειάζεται κάτι τὸ ἀδιαμφισβήτητο, τὸ ἀσυζήτητο γιὰ νὰ πιαστεῖ πάνω του, ἀνακαλύπτει, μὲ ἀπελπισία, πὼς κανένα ἔδαφος δὲν εἶναι ἀπόλυτα σίγουρο στὴ ζωὴ. Ἡ ἀγάπη μπορεῖ ἔξαφνα νὰ φανερωθεῖ σὰ μίσος ἢ ἀδιαφορία, ἡ ζωὴ σὰν θάνατος, ἡ λεφτεριά σὰν ὑποδούλωση, ἡ δημιουργία σὰν καταστροφή, σὰν νὰ ξεγελοῦσαν τὸν ἄνθρωπο ὅλα τὰ πράγματα. Ἀκόμα καὶ γιὰ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του δὲν εἶναι κανεὶς βέβαιος, ἀκόμα καὶ γιὰ τὴν ἐνότητα καὶ ἀκεραιότητα τῆς ἴδιας του πραγματικότητας». Μὲ τὸν ἴδιο τρόπο κρίνεται τώρα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Rimbaud: «Δὲν τολμῶ νὰ ρωτήσω ποῖο εἶναι τὸ δίδαγμα τούτης τῆς ἱστορίας. Κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ξέρει ποτὲ τί σημασία ἔχει ἡ ζωὴ μας. Κάποιος μπορεῖ νὰ πεῖ πὼς ἡ ἀνυπαρξία εἶναι ἓνα ἐπικίνδυνο πρᾶγμα καὶ πὼς ὁ Rimbaud εἶχε τιμωρηθεῖ δίκαια, γιὰτὶ ἀσχολήθηκε παραπολύ μαζί της. Κάποιος ἄλλος θὰ ἔλεγε πὼς ἡ ἀνυπαρξία εἶναι τὸ μοναδικὸ πρᾶγμα ποὺ μπορεῖ νὰ μᾶς σώσει, ἀφοῦ εἶναι τὸ μόνο πρᾶγμα ποὺ μᾶς θυμίζει τὴ σημασία τῆς ζωῆς μας καὶ πὼς ὁ Rimbaud ἦταν ἀξιοθαύμαστος γιὰ τὸ θάρρος ποὺ ἔδειξε ἀντιμετωπίζοντάς την. Καὶ οἱ δυὸ τοῦτες σκέψεις ἔχουν μιὰν ἀλήθεια μέσα τους» — Καὶ τὸ ἐπιστέγασμα ὄλου τούτου τοῦ οἰκοδομήματος εἶναι τὸ ποίημα «Lazarus», ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἀγρία ποιήματα, μὲ τὴν ἀμείλικτη ἐρώτηση γιὰ τὴν ἀξία τῆς

Ἀνάστασης τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἔχει φύγει ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ ποὺ μὲ τὸν θανατό του κατανόησε μυστήρια ἀνώτερα καὶ ἀξιώτερα ἀπ' ὁποιαδήποτε φάση τῆς γῆινης ζωῆς του:

This knock means death. I heard it once before
As I was struggling to remember one,
Just one thing, crying in my fever for
Help, help. Then the door opened, yet no Son

Came in to whisper what I had to know.
Only my sisters wetted me with tears,
But tears are barren symbols. Love is slow,
And when she comes, she neither speaks, nor hears:

She only kisses and revives the dead
Perhaps in vain. Because what is the use
Of miracles unheard-of, since instead
Of trying to remember the great News

Revealed to me alone by Death and Love,
I struggled to forget them and become
Like everybody else? I longed to move
As if never had been overcome

By mysteries which made my sisters shiver
As they prepared the supper for our Friend.
He came and we received Him as the Giver,
But did not ask Him when our joy would end.

And now I hear the knock I heard before,
And strive to make up for the holy time,
But I cannot remember, and the door,
Creaks letting in my unambiguous crime.

Ἔτσι, ἡ πείρα καὶ ὁ πόνος τοῦ Δημήτριου Καπετανάκη κατασταλάζουν τελικὰ σὲ μιὰν ἡρεμὴ ἀναμονὴ τῆς ὥρας τοῦ θανάτου, ὥρας ποὺ δὲν θὰ σημάνει οὔτε τὴν Χριστιανικὴ διάλυση τοῦ σώματος γιὰ νὰ ἀνεβεῖ ἡ ψυχὴ στοὺς οὐρανοὺς, οὔτε καὶ τὴν πονεμένη γιὰ τὸν Ἕλληνα ἀπώλεια τῆς αἰσθητῆς πραγματικότητας, ἀλλὰ τὸ τέλος καὶ τὴν τελείωση ἔδω, ἐπάνω στὴ γῆ, τοῦ στοχασμοῦ γιὰ τὴν ἀνθρώπινη μοῖρα. Ἡ ψυχὴ τοῦ διαλεχτοῦ νέου ποὺ ὀρμήθηκε ἀπὸ τὴν συνείδηση τῆς ἀτομικῆς μοναξιάς καὶ πέρασε ἀπὸ τὴν ἀγωνία τῆς ἐρώσης ψυχῆς μπροστά στὴν φθορὰ τοῦ χρόνου γιὰ νὰ τελειωθεῖ στὸν Ἔρωτα γιὰ τὴν αἰσθητοποιημένη Αἰωνιότητα, ὀλοκληρώθηκε τὶς τελευταῖες ὥρες τῆς μὲ τὴν ἐρασιθάνατη θεᾶ τῆς αἰνιγματικότητας τοῦ κόσμου. Ὁ θάνατος, ποὺ ἔφτασε ὡς φυσικὸ γεγονός τὸν Μάρτη τοῦ 1944, εἶχε ἀπλώσει τὰ φτερά του πολὺ πιὸ νωρίτερα πάνω ἀπὸ τὴν ζωὴ του.

Εἶναι λάθος νὰ κρίνονται ἄνθρωποι ὅπως ὁ Δημήτριος Καπετανάκης. Γιατὶ ἡ κριτικὴ ἔχει τὴ θέση τῆς μονάχα ὅταν εἶναι γιὰ ιδέες. Ὁ Δημήτριος Καπετανάκης ὅμως ἔδωσε στὶς ιδέες του τόσο πολὺ ἀπὸ τὴν ὑπαρξή του, ὥστε στὸ τέλος νὰ μὴν μᾶς μένει παρὰ τὸ πάθος του γι' αὐτὲς καὶ ἡ παραδειγματικὴ εὐγένεια τοῦ ἥθους του.

καὶ τῆς ψυχῆς του. Ὅσα ἔγραψε ἢ ὅσα εἶπε θὰ μπορούσαν ἴσως νὰ τὰ γράψουνε ἢ νὰ τὰ εἰποῦνε καὶ ἄλλοι. Σὲ μεγάλο ἄλλωστε τμῆμα τους τὰ δοκίμιά του εἶναι ἀπανθίσματα ἀπὸ θαυμάσια κείμενα, ποιητικά ἢ αὐτοβιογραφικά πὸ λίγο ἢ πολὺ τὰ ξέρουμε ἢ μπορούσαμε νὰ τὰ ξέρουμε ὅλοι μας. Καὶ τὰ ποιήματά του, σὲ ἀφηρημένο λόγον ὅλα τους, δὲν εἶναι ἴσως ἀπὸ τὰ καλύτερα πὸ ἔχει νὰ δείξει ἡ Ἀγγλία ἢ ἡ Ἑλλάδα. Μένει ἡ ἀπήχησή του στὴν Ἀγγλία. Ἀλλὰ γι' αὐτὴν θὰ μιλήσει ὁ χρόνος. Οὔτε γιὰ τίς ἰδέες του λοιπὸν, οὔτε γιὰ τὰ ποιήματά του, οὔτε καὶ γιὰ τὴν ἀπήχησή πὸ εἶχε στὴν Ἀγγλία εἶναι κυρίως πὸ πρέπει νὰ σταθοῦμε στὸν Δημήτριο Καπετανάκη. Ἐκεῖνο πὸ πρέπει νὰ μᾶς σταματήσει εἶναι τὸ πνευματικὸ του ἦθος. Ὁ Δημήτριος Καπετανάκης δὲν μετέτρεψε τὸ πνεῦμα του σὲ ἀγώγιμον εἶδος γιὰ θεσιθηρίες, δὲν ἐπολυλόγησε πᾶνω στὰ διαβάσματά του, δὲν ἔπαιξε μὲ τίς μεγάλες ψυχές τῆς ἱστορίας,

δὲν ἔκανε τὸν ἀκροβάτη γύρω ἀπὸ νοήματα, ἰδέες καὶ ἀξίες. Ἡ πορεία του εἶναι μιὰ βαθειά, ματωμένη χαρακιά πᾶνω στὸν κορμὸ τοῦ δέντρου τῆς ζωῆς. Φιλοσόφησε γιὰ τὴν Ὁμορφιά, γιὰ τὸν Ἔρωτα καὶ γιὰ τὸν Θάνατο μὲ πάθος καὶ ἀγνότητα ἀπὸ τὰ σπάνια ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα καὶ πρόσφερε τὴ ζωὴ του ὀλοκαύτωμα σὲ Ἀξίες πὸ ἡ θύμησή τους γίνεται ἀνάμεσά μας ὀλοένα καὶ περισσότερο κούφιος καὶ μάταιες λέξεις. Ὁ τάφος του στὰ χῶματα τῆς Μεγάλης Βρετανίας θὰ εἶναι γιὰ πάντα ἓνα σημάδι πὸς πέρα ἀπὸ τίς συμβατικότητες καὶ τυχαιότητες τῆς καθημερινῆς μας ζωῆς μένουν ἀναπάντητα καὶ σκοτεινὰ τὰ ἐρωτήματα γιὰ τὰ θεμέλια τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς μας. Ὁ Δημήτριος Καπετανάκης μᾶς μίλησε καὶ μᾶς ἔδειξε τὰ βάραιρα πὸ ἀνοίγονται κάτω ἀπὸ τὰ ἔντεχνα καὶ λεπτεπίλεπτα ὑφάδια τοῦ δικοῦ μας ἐδάφους. Τὸ ρίγος τοῦτο μπροστὰ στὰ χεῖλη τῆς ἀβύσσου δὲν εἶναι νὰ λησμονηθεῖ ποτὲ στὴν Ἑλλάδα.

ΒΑΣ. ΛΑΟΥΡΔΑΣ

Σχεδίασμα τοῦ Δημ. Καπετανάκη.